

Suksessiv Udvikling i Retning af større Norskhed

Taler

Nils Christian Egede Hertzberg

Dato

28 februar 1885

Sted

Studentersamfundet i Kristiania

1 Studentersamfundets Bestyrelse har vist mig den Opmærksomhed at indbyde mig til at overvære disse Forhandlinger; herfor, og for den Anledning til at udtale mig, der er mig given, frembærer jeg min Tak.

5 Jeg vil begynde med at udtale min Tilslutning til Hr. Prof. Johan Storms Foredrag; til hvad denne anseede Videnskabsmand har fremført, har jeg i det væsentlige lidet at tilføie; det vil

nærmest blive endel supplerende Bemærkninger fornemmelig ang. Skolens
10 Forhold til denne Sag, -- en Side, jeg i min mangeaarige Stilling inden Skolens Administration, har staaet nær.

Jeg stiller mig ingeniunde afvisende til Tanken om, at vort nuværende Skrift- og Talesprog

15

udvikles i Retning af større Norskhed.

For det første er dette en ganske naturlig Ting, fornemmelig siden den Tid, da vi opnaaede

20

politisk Selvstændighed, og begyndte at leve vort eget Liv som Folk; hertil hører nemlig ogsaa en vis Selvstændighed i literær og sproglig Henseende; saameget naturligere er dette, som vi i vore Bygdemaal eie endnu levende Levninger af vort gamle selvstændige Skrift- og Talesprog, der ikke kan andet end øve en
25 stærk Indvirkning paa vort nuværende Sprog. En større Norskhed i dettes Udvikling vil derfor foregaa saa at sige med en Naturløvs Nødvendighed: Sproget følger sine egne Love og lader sig ikke væsentlig ændre ved nogen vilkaarlig Indgriben gennem Lovgivning og administrative Foranstaltninger. Men -- Fremgang i Norskhed er ikke alene naturlig og nødvendig, den er ogsaa

ønskelig.

Nationaliteten har intet adæquater Udtryk end Sproget, ligesaa vist som intet kan virke mere styrkende og forædlende tilbage paa hin end dette. Til

35 Nationalitetens frie og fulde Udfoldelse hører derfor ogsaa, at den faar træde frem i og gennem Sproget.

Fremgangen i Retning af vort Sprogs større Norskhed kan nu tænkes at foregaa paa tvende

40

Maader eller ad tvende Veie. Enten ved et Brud med det nuværende fælles dansk-norske og Indførelse af et nyt paa Grundlag af vore bedste Bygdemaal.

Det er dette, vore "Maalvenner" eller "Maalstrævere" vil.

45

Eller ved en normal, sukcessiv Udvikling i Retning af større Norskhed af det Skrift- og Talesprog vi har, og som man, det være nu med rette eller urette, siger, er ligesaavel norsk, som det er dansk.

50 Hvad Udsigter har man nu til at naa Maalet ad den førstnævnte Vei?

Maalmændene mener "de allerbedste", og denne Mening grunde de paa, at vore Bygdemaal jo intet andet er end Skud af vor gamle Sprogstamme; ligesom de ere fremvoxede af samme Rod, maa de atter kunne samles til Enhed, saa "atter det skilte kan bøie sig sammen". Det er dette, Sprogforskeren Ivar Aasen har forsøgt,

55 og i mange Henseender maa hans Forsøg siges at være beundringsværdigt.

For mig staar det dog tvivlsomt, om det ad denne Vei vil lykkes at skabe den tilsigtede Enhed.

60 Det er oftere, og det med fuld Føie bemærket, at det Aasenske Landsmaal er væsentlig et vestlandsk Idiom. Sagen er, at vore Bygdemaal, efterat de fra Slutningen af Middelalderen mistede den høiere sammenholdende Enhed, de havde i Skriftsproget, og derfor har maattet savne den Tugt, et saadant øver, ere blevne vildtvoxende Skud, der har tabt adskillige af Moderstammens ædleste
65 Egenskaber; de har saaledes, navnlig hvad Ordforraadet angaar,

udviklet sig ensidigt, hver i sin Retning: Fjordbygderne væsentlig i Retning af, hvad der hører

til det daglige Livs Bedrift paa Sø og Strand, Fjeldbygderne i, hvad der hører til Bedriften i

Skov og paa Fjeld. Følgen er ganske naturlig bleven den, at Betegnelsen for det
 75 høiere aandelige Liv efterhaanden er gaaet tabt, ikke at tale om, at den utallige
 Mængde af tekniske Udtryk og Betegnelser, der ere skabte af de senere Tiders
 fremskredne sociale Behov, mangle. Maalmændene har paa forskjellig Maade
 forsøgt at bøde paa denne Mangel; i Regelen hjælper de sig ved at laane Udtryk
 fra Kultursproget, udstyre dem med haarde Konsonanter, Dobbeltvokaler og
 80 Bøiningsendelser fra Bygdemaalene; men dette giver dog kun et Skin, bliver kun
 et Pseudolandsmaal; andre har prøvet paa at oversætte dem paa "Norsk",
 saaledes f. Ex. Overlærer Knudsen i sit Verk "Unorsk og Norsk"; nogle ifleng
 valgte Exempler vil vise, hvor dette bærer afsted. Han foreslaar istedetfor
 Agglomerat: mørje; istedetfor "Aonglomerat": rore; Professor: Høi(skole)lærer;
 85 Universitet: Alskule; Filosofi: verdslig Visdom eller Overvisdom: altsaa
 Professor i Filosofi ved Universitetet: "Høilærer i Overvisdom ved Alskulen"; et
 lukullisk Maaltid: Fin- eller Storekarlag; ultramontan: sønnenfjeldsk;
 Ultramontanisme: Sønnenfjeldskhed eller Pavestræv.

90 Man er her fristet til at udbryde: vestigia terrent.

Hvordan nu Udsigterne til et nyt fælles Landsmaal end maatte stille sig -- en
 Fordring maa

95 jeg dog paa det bestemtteste fastholde, at der ingen Experimenter gjøres med at
 indføre saadant "Landsmaal" paa Skolen, førend dette Sprog foreligger som en
 fuldendt Kjendsgjerning. Det vil blive til ubodelig Skade for det Sæt af Børn, der
 skal tjene som Experimentalfelt for deslige Projekter; jeg maa i Skolens Navn
 kræve, at man her lader den faa være i Fred og ikke gjør den til den Arena, hvor
 100 denne, den bitreste og mest oprivende af alle Kampe skal udkjæmpes.

Og dog foreslaar Statsminister Sverdrup i sit bekjendte Program til
 Skolereformer, og de 41

105 Storthingsmænd efter ham, at dette Forsøg skal gjøres med vore Skoler.

Jeg skal i nogle korte Træk forsøge at skildre, hvorledes Sproget vil arte sig i disse

Fremtidsskoler.

110

Ifølge Initiativ fra ældre Skolestyrelser er det nu paalagt Lærerne ved Almuskolerne paa Landet at tillade Barnet paa Skolen at bruge sit eget Maalføre, ligesom Lærerne selv, saavidt muligt, skal meddele Undervisningen paa Børnenes eget Talesprog, hvorhos Børnene efterhaanden skulde oplæres til at
115 forstaa og skriftlig udtrykte sig i det almindelige Bogsprog.

Ved denne Bestemmelse er, efter mit Skjøn, ethvert berettiget Hensyn taget til Barnets og Undervisningens Krav og Trang som til Barnets Fremtid.

120 Denne Bestemmelse har den nuværende Skolestyrelse ikke ophævet, og heri har den gjort vel; den første Sprogform altsaa, hvormed Skolen kommer Barnet imøde, er dets egen fra Hjemmet af tilvante, men saa skal komme Indøvelsen i "Landsmaal"; i den Anledning maa selvfølgelig Skolens hele literære Apparat overføres til dette. Ligefra "Barnets første Bog", Bibelhistorien og Katekismen til
125 Læsebøgerne for alle Skoletrin, Forklaringen, Nytestamentet, Salmebogen, Lærebøgerne i Historie, Geografi og Naturlære.¹ "Landsmaalet" skal saaledes efterhvert baade mundtlig og skriftlig indøves, akkurat som nu vort almindelige Sprog.

130 Men hermed bliver, merkelig nok, Statsminister Sverdrup og hans 41 Storthingsmænd ikke

staaende; der gjøres en Indrømmelse til vort Bogsprog, der nærmest er at betegne som en Inkonsekvens, idet der forlanges, at der i "Landsmaals-
135 Læsebøgerne" skal indtages Stykker af Bogsproget, for at Barnet ikke skal blive ganske uindviet ogsaa i denne den ydre Form af det norske Sprog.

Saa taknemmelige vi end paa "Kultursprogets" Vegne maa være for denne Indrømmelse, er det dog indlysende, at her lægges en ny Byrde Paa Barnet, en
140 Byrde, der maa komme til at føles faa meget tungere, fordi den lovbealede Skoletid for Børnene paa Landet er 9 a 12 Uger, ja i flere hundrede Skoler, navnlig i Tromsø Stift, endog derunder; kommer saa i de blandede Sprog distrikter deroppe kvænsk eller lappisk til, kan det hændes, vi faar Skoler med ligesaa mange Sprog, som Barnet har Undervisningsuger om Aaret.

145

Det vil maaske blive indvendt, at der verken i Statsministerens eller de 41

"Forslag" er Tale om at paatvinge nogen denne Sprogreform; det stal være en fuld Frivilligheds Sag; derfor skal de kommunale Myndigheder for hver
150 Skolekommunes Vedkommende afgjøre, hvilket Undervisningssprog, der skal benyttes i Skolerne. Efter mit Skjøn bliver Sagen hermed end værre; hvilken Brandfakkel vil ikke ved denne Maade at afgjøre Spørgsmaalet paa være kastet ud i Kommunerne eller Menighederne? Det vil visselig intetsteds gaa af uden Splid og Splittelser; det slagne Parti vil ikke undlade at sætte alt i Bevægelse for at
155 faa Modstanderne styrtet; hvis dette lykkes, saa nyt Undervisningssprog, nye Læse-, Lære-, Salmebøger, kanske ny Lærer med. Endvidere: Jeg sætter, at Maalvennerne inden Kommunen seirer, skal saa Minoritetens Børn mod sin Villie paatvinges Landsmaalet? Dette vil dog ikke kunne gaa an i denne Frihedens Æra! Saa maa der i hver Skole kræves dobbelt Sæt
160 Undervisningssprog, Lære-, Læsebøger osv., eller der maa holdes dobbelt Sæt Skoler i hver Kreds. Herligheden vil blive dyrt betalt.

Den naturlige Vei, ad hvilken vort Sprog vil kunne opnaa den større Norskhed, som vor nationale Udvikling nødvendig medfører, og som ogsaa maa ansees
165 ønskelig, er at følge de Spor, Sprogundervisningen i de sidste Menneskealdere har fulgt, nemlig at indforlive gode norske Ord og ægte norsk Sprogtone fra vore bedste Bygdemaal; ad denne Vei alene vil vi kunne hævde vort Sprogs Ligestillethed ved Siden af de tvende Broderfolks uden paa den anden Side at give slip paa Fordelene ved Fælles-Litteraturen med vort gamle Broderfolk eller
170 vanskeliggjøre for kommende Slægter Adgangen til denne.

Det vil utvivlsomt være til god Fremhjælp for vort Sprogs Udvikling i Retning af Norskhed,

175 at der oprettes en Lærerpost ved Universitetet i "norsk Sprogvidenskab"; navnlig vil Bygdemaalene derigjennem blive Gjenstand for Granskning og Foredrag; den akademiske Ungdom, der engang skal spredes rundt Landet i Embedsstillinger, vil kunne høste megen nytte af saadanne Foredrag.

180 Fremdeles maa det anbefales, at der fortsættes med i Læsebøgerne for Skoleungdommen at

optage Stykker af vore bedste Dialekter og Prøver af Landsmaalet.

185 Til Slutning kun dette: At afbryde den organiske sproglige Sammenhæng med

vort Skriftsprogs Klassikere, med Holberg, Wergeland, Welhaven, Ibsen og Bjørnson vilde være at afskjære Livsnerven, der forbinder os med vor aandelige Fortid. Og dersom man vilde sige, alt dette vil blive oversat paa det Landsmaal, der er stillet os i Udsigt, da vil jeg svare: hvilken Mand med Aand og Smag vil
190 paatage sig dette? Hvorledes vilde Welhavens fine lyriske Digtning, hvorledes vilde Ibsens "Dukkehemmet" tage sig ud paa Landsmaal? Eller hvilken Læser med Aand og Smag vilde foretrække Oversættelsen for Originalen?

195 Vi ældre har, ofte under Kamp og Strid, stræbt at bevare for Eder unge ukrænket vort

Modersmaals literære Skatte; nu er Tiden kommen, at det er Eders Pligt at staa Vagt derom!

200

Er der noget, hvorom det gjælder, dette Digterens Ord: "Fra Fædre er det kommen, til

Sønner skal det gaa," da maa det vel være dette!

205

^{1*)} Formodentlig maa da ogsaa den nye Lærebog, vi har at vente, "Samfundslære" eller "Politik" affattes i dette Sprog.

210

Kilde

Om Maalsagen. Diskussion i Studentersamfundet. Kristiania 1885, s. 3-10

215 **URI**

<https://www.virksommeord.no/tale/suksessiv-udvikling-i-retning-af-storre-norskhet>

220